

Senni Laine ja
Sonja Hämäläinen

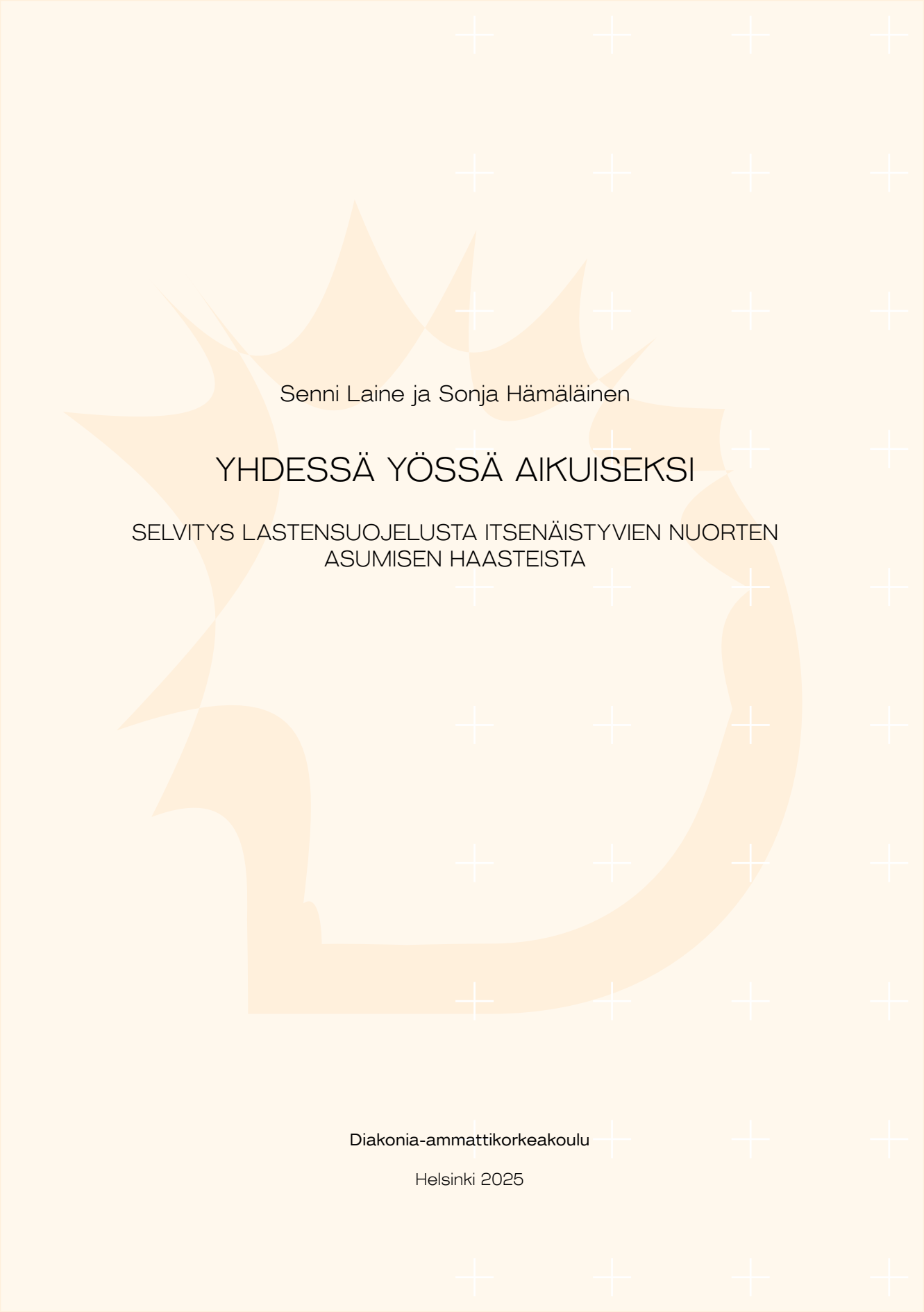
YHDESSÄ YÖSSÄ AIKUISEKSI

Selvitys lastensuojelusta itsenäistyvien
nuorten asumisen haasteista

DI AK

Diak Puheenvuoro | 48

Senni Laine ja Sonja Hämäläinen

YHDESSÄ YÖSSÄ AIKUISEKSI

SELVITYS LASTENSUOJELUSTA ITSENÄISTYVIEN NUORTEN
ASUMISEN HAASTEISTA

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Helsinki 2025

Euroopan unionin osarahoittama

Pakopeli itsenäisyyteen (1.5.2024–30.4.2026) on
Euroopan unionin osarahoittama hanke.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

DIAK PUHEENVUORO 48

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Midjourney

Taitto: Diakonia-ammattikorkeakoulu

ISBN 978-952-493-445-9

ISSN 2343-2217

Verkkojulkaisun osoite: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-445-9>

TIIVISTELMÄ

Laine, Senni & Hämäläinen,
Sonja

Yhdessä yössä aikuiseksi
Selvitys lastensuojelusta itsenäistyvien nuorten
asumisen haasteista

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2025

37 s.

Diak Puheenvuoro 48

Lastensuojelulaitoksesta omaan kotiin muuttavalla nuorella tuttu sijaishuoltopaikka muuttuu jälkihuolloksi, ja vastuu omasta elämästä ja arjen sujumisesta siirtyy nuorelle itselleen. Tutkimukset osoittavat, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret tarvitsevat usein enemmän tukea kuin ikätoverinsa ja ovat syrjäytymisriskissä. Heille ei kerry samanlaista kokemustietoa arjen toiminnoista kuin kotoa itsenäistyville nuorille.

Tässä julkaisussa avataan sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren haasteita. Selvitystä varten on kerätty tietoa sijaishuollosta itsenäistyneiltä nuorilta ja nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta. Tulosten perusteella itsenäistymisen haasteet jaetaan viiteen eri teemaan: tukien ja etuuksien hakeminen, talousosaaminen ja rahankäyttö, sosiaaliset verkostot, asumisen taidot ja avun hakeminen.

Selvitys on tehty Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Nuorten Akatemian yhteisessä Pakopeli itsenäisyyteen -hankkeessa. Selvityksen tulokset toimivat pohjana hankkeessa kehitettävälle pakopelille, joka auttaa nuoria opettelemaan asumis- ja elämänhallintataitoja. Tuloksia voi hyödyntää myös muussa jälkihuoltoon ja nuorten asumiseen liittyvässä kehittämistyössä.

Asiasanat sijaishuolto, lastensuojelu, jälkihuolto, nuoret, itsenäistyminen, asuminen

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
Johdanto	5
Aiempi tutkimus ja tiedonkeruu	7
Tiedonkeruu	8
Nuorten asumisen haasteet	10
Tukien ja etuuksien hakeminen	10
Talousosaaminen ja rahankäyttö	12
Sosiaaliset verkostot	14
Asumisen taidot	16
Avun hakeminen	18
Haasteiden taustasyyt	20
Palveluiden nivelvaiheen haasteet	21
Neuropsykiatriset häiriöt ja mielenterveyden haasteet	23
Päihteidenkäyttö	25
Pärjäämisen halu ja epäonnistumisen häpeä	26
Tiedon ja taidon puute	27
Muutokset palveluissa nuoren täysi-ikäistyessä	28
Hyvät käytännöt	31
Lopuksi	34
Lähteet	36

JOHDANTO

Tämä on Pakopeli itsenäisyyteen -hankkeen tekemä selvitys, jossa tarkastellaan lastensuojelusta itsenäistyvien nuorten asumiseen liittyviä haasteita Pohjois-Pohjanmaalla. Nuorten asumisen ja itsenäistymisen pulmista tehtiin tilannekatsaus siksi, että hankkeessa kehitettävä pakopeli olisi mahdollisimman todenmukainen ja voisi ennaltaehkäistä näitä haasteita. Tavoitteena oli koota aiheesta aiemmin tuotettu tieto ja päivittää se tämänhetkistä tilannetta vastaavaksi.

Nuorelle itsenäistyminen on aina jännittävä elämänvaihe. Yhdessä yössä lapsesta tulee lain silmissä aikuinen, jonka pitäisi pystyä hoitamaan itsenäisesti kaikki asumiseen ja omaan elämään liittyvät asiat. Tavalliselle, kotoa muuttavalle nuorellekin muutto edellyttää paljon uuden oppimista, mutta lastensuojelulaitoksesta muuttava nuori kohtaa muuton lisäksi suuren muutoksen palveluissa. Tuttu sijaishuoltopaikka muuttuu jälkihuolloksi, mikä tarkoittaa työntekijän vaihtumista. Vastuu omasta elämästä ja arjen sujumisesta siirtyy nuoren itsensä harteille.

Nuori ei kuitenkaan muutu yhdessä yössä aikuiseksi. Ei ole olemassa mitään ”aikuisuus 1.0 -latauspakettia”, jolla kaikki täysi-ikäisenä tarvittavat tiedot ja taidot saataisiin nuoren käyttöön. Lastensuojelusta itsenäistyvillä nuorilla on traumatausta ja monilla on lisäksi haasteita oppimisessa sekä toiminnanohjauksessa. Myös päihteidenkäyttö on yleisempää kuin kotoa itsenäistyvillä nuorilla. Nämä haastavat nuoren itsenäisen elämän alkutaipaleella.

Omaan kotiin muuttaminen on myös monimutkaisempaa kuin vaikkapa 20 vuotta sitten. Jälkihuollon ohjaajat muistelivat, että omassa nuoruudessa joka kaupungissa oli vain yksi sähköyhtiö, jonka kanssa sähkösopimus tehtiin. Nyt pitää osata valita kymmenistä sähköyhtiöistä ja vielä moninaisimmista sopimustyypeistä. Sosiaalinen media voi vahvistaa harhakuvaa siitä, että kaikilla muilla on hienommat asunnot ja uudemmat puhelimet, ja se voi viedä nuoren nopeasti osa-

maksujen ja kulutusluottojen syövereihin. Virhearviointeja sattuu, eikä nuorella ehkä ole lähelläään luotettavia aikuisia – vanhempia, sukulaisia tai ystäviä – joille voisi soittaa ja kysyä neuvoa. Ongelmat pääsevät usein kasvamaan liian suuriksi ja uhkaavat monia tärkeitä asioita: omaa kotia, mielenterveyttä ja toimintakykyä.

Jälkihuolto on vapaaehtoinen palvelu, eivätkä kaikki itsenäistyvät nuoret halua ottaa sitä vastaan. On myös niitä, jotka ”katoavat” jälkihuollon aikana. Asumisen ja itsenäistymisen taitoja pitäisi opetella jo sijaishuollon aikana. Tässä hankkeessa kehitettävien pakopelien tavoitteena on antaa nuorille asumiseen liittyvää tietoa jo ennen omaan asuntoon muuttamista. Pelillisen eli kokemuksellisen pedagogiikan toivotaan toimivan myös niillä, joita ”itsenäisen asumisen kurssi” -tyylinen lähestymistapa ei innosta. Pakopelien kehittämisessä keskeisiä ovat kokemustaustaiset kehittäjänuoret, ja toiveena on, että heidän avullaan vältytään aikuisille tyypilliseltä liian opettavaiselta pedagogiikalta.

AIEMPI TUTKIMUS JA TIEDONKERUU

Lastensuojelutaustaisten nuorten itsenäistymisestä on Suomessa kirjoitettu viime vuosina kohtuullisen paljon. Keskustelu liittyy osaltaan jälkihuollon ikärajan lakimuutoksiin ja niihin liittyviin selvityksiin. Jälkihuollon ikäraja nostettiin ensin 21 vuodesta 25 vuoteen vuonna 2020. Vuoden 2024 alusta se laskettiin 25 vuodesta 23 vuoteen. Hirschovits-Gerzin ja Weckrothin (2024) Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle tehdyn selvityksen mukaan vuonna 2023 Suomessa oli jälkihuollon piirissä 12090 täysi-ikäistä nuorta. Määrä kasvoi 16,4 prosentilla (1703 nuorta) edellisestä vuodesta. Suurin osa (86 %) talousvaikeuksissa kamppailevista hyvinvointialueista on siirtynyt palveluiden tarjonnassa ikärajan lakisääteiseen minimiin, jolloin jälkihuolto päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 23 vuotta. Vain kolmella alueella on jatkettu jälkihuoltoa vastaavaa tukea 25 ikävuoteen saakka lakimuutoksesta huolimatta.

Jälkihuollossa on ollut myös kehittämishankkeita (esim. YEE), joissa on tuotettu nykytilaselvityksiä ja kehittämisehdotuksia. Selvityksissä nuorilta ja kokemusnuorilta on kysytty toiveita jälkihuollosta ja sen palveluista (esim. Reito, 2023, Jahnukainen & Tiili, 2022). Myös Paason (2018) lisensiaatintutkimuksessa jälkihuollossa olevat nuoret ja heidän ohjaajansa pohtivat yhdessä jälkihuollon palvelujen merkitystä nuoren elämässä. Nuorten aikuisten sosiaalityötä ja jälkihuollon palvelupolkuja on myös THL mallintanut (Yliruka, Kantoluoto ym., 2020).

Lastensuojelulaitoksissa tehtävän itsenäistymistyön tueksi on tehty opinnäytetöinä lukuisia oppaita, jotka liittyvät pääosin tiettyyn lastensuojelulaitokseen. Niiden tarkoituksena on yleensä toimia oppaana yksikön työntekijöille nuoren itsenäistymiseen tähtäävässä omaohjaajatyössä. Tällaiset oppaat tai linjaukset lastensuojeluyksiköissä tehtävästä ”valmistelevästä” itsenäistymistyöskentelystä ovat yksikkö- tai palveluntuottajakohtaisia. Tällä hetkellä mikään hyvinvointialue

ei ole sijaishuollon hankinnoissaan määrittänyt itsenäistymistyöskentelyä tai sen tavoitteita. Keski-Suomen hyvinvointialueella ollaan Jatkos-hankkeessa kehittämässä tällaista suositusta.

Viime vuosina on tehty monia nuorten asunnottomuuteen liittyviä hankkeita ja tutkimuksia. Kehittämishankkeissa nuoret tunnistettiin erityiseksi kohderyhmäksi, jonka palvelutarpeina nousivat esille asunnottomuus ja asunnonsaannin vaikeudet, toistuvat ongelmat vuokranmaksussa, vaikeudet kodin kunnossapidossa sekä itsenäistyminen. Osalla asiakkaana olevista nuorista oli vakavia päihde- ja mielenterveysongelmia. Tästä huolimatta moni paljon palveluja tarvitseva ja erityisen tuen tarpeessa oleva nuori oli jäänyt sosiaali-, terveys- ja päihdepalvelujen ulkopuolelle. Tavoitettujen nuorten kiinnittyminen tarjottuun tukeen vei aikaa, ja asunnottomien nuorten parissa tehtävä työ edellytti joustavaa ja kiinnipitävää työtöytä. Nuorten todettiin tarvitsevan tiivistä ja intensiivistä asumisen tukea sekä ohjausta itsenäisen asumisen taidoissa. (Liukko & Karjalainen, 2023, s. 45.)

Tiedonkeruu

Tätä selvitystä varten kerättiin tietoa Pohjois-Pohjanmaalla nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta ja siellä asuvilta kokemustaustaisilta nuorilta. Tiedonkeruu ammattilaisilta tapahtui työyhteisökohtaisissa Teams-tapaamisissa samalla, kun hanketta esiteltiin. Tapaamisissa pohdittiin ammattilaisten kanssa nuorten asumiseen ja heidän saamiinsa palveluihin liittyviä haasteita. Vastauksissa oli vaihtelua riippuen siitä, millaisten nuorten kanssa ammattilaiset työskentelevät, mutta myös yhteisiä teemoja oli alusta asti. Lisäksi tehtiin Webropol-sovelluksella kysely, jota jaettiin nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Sen kautta saatiin 22 vastausta. Työyhteisöjen työpajoihin osallistui arviolta 100 ammattilaista.

Oman osuutensa tämän selvityksen laatimiseen antoivat Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen (Pohde) jälkihuollon tiimin sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat, Byströmin Ohjaamon työntekijät, Sivakka-yhtymän asumisneuvojat, Oulun seudun nuorisotasuntojen asumisneuvojat ja ohjaajat, Oulun kaupungin asumisneuvojat, Hoivatie Oy:n ja Auta Lasta Oy:n jälkihuollon työntekijät, Pohjois-Pohjanmaan etsivät nuorisotyöntekijät, Stop häädöille -hankkeen työntekijät sekä A-klinikkasäätiön Katuklinikan työntekijät. Kiitos kaikille tärkeästä panoksestanne!

Myös nuorten kokemuksia itsenäistymisestä ja siihen liittyvistä haasteista kuultiin. Nuorille järjestettiin työpaja, johon osallistui Auta Lasta ry:n Veturointi-toiminnan nuoria ja SOS-lapsikylän kehittäjänuoria. Lisäksi nuorille oli oma

Webropol-kyselynsä, johon saatiin 5 vastausta.

Nuoret olivat samaa mieltä ammattilaisten kanssa asumisen haasteista. He osasivat myös hyvin sanoittaa sitä, miltä aikuistuminen, avun saaminen tai ilman apua jääminen tuntuvat.

NUORTEN ASUMISEN HAASTEET

Ammattilaisten vastaukset ryhmiteltiin toistuvasti esiin tulleiden teemojen mukaisiksi kokonaisuuksiksi. Ammatillisissa haastateltavina ja kyselyihin vastajina oli sekä viranomaisia että esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoita, mutta heidän esiin nostamansa asiat ovat hyvin samankaltaisia. Tässä luvussa käydään läpi teemoja, jotka ammattilaisten mukaan haastavat lastensuojelusta omaan asuntoon muuttavan nuoren arkea ja asumista.

Kuvio 1. Itsenäisen asumisen haasteet teemoittain

Tukien ja etuuksien hakeminen

Itsenäistyvien nuorten tulot koostuvat lähes aina sosiaalietuuksista. Asumistuki, opintotuki ja kuntoutusraha ovat yleisimmät tuet, mutta jälkihuoltoon siirtyvillä nuorilla myös toimeentulotuki on usein osa tuloja. Jälkihuollossa olevan, opiskelevan nuoren ei edellytetä hakevan opintolainaa, vaan hän voi hakea toi-

meentulotukea. Toimeentulotuki edellyttää nuoren kaikkien muiden tulojen huomioonottamista ja vaatii opintotukea enemmän asioiden selvittelyä, esimerkiksi kopiot tiliotteista. Sitä pitää myös hakea muita tukia tiheämmin. Muut tuet haetaan lukukausittain tai vuosittain, mutta toimeentulotuki haetaan kuukausittain.

Ammattilaisten mukaan monet nuorten asumiseen liittyvät taloudelliset haasteet liittyvät tukijärjestelmään ja sen kankeuteen. Ongelmia tulee usein erityisesti silloin, jos opinnot katkeavat tai jäädään opinnoista sairauslomalle. Tällöin tilanne pitäisi osata päivittää myös Kelaan.

Kelan logiikka lokeroi ihmiset tiettyihin lokeroihin, joissa on omat sääntönsä. Jos nuori ensin opiskelee, mutta jää vaikka pitkälle sairauslomalle, hänen pitää osata hakea lääkärintodistus, toimittaa se oppilaitokseen ja Kelalle. Siten hän siirtyy lokeroista "opiskelija" lokeroon "sairauspäivärahalla". Käsittelyaika voi kestää, ja sen ajaksi voi ehkä joutua hakemaan toimeentulotukea. Ei ole aina ammattilaisellekaan helppoa selvittää näitä.

Nuoret eivät usein tiedä mihin taloudellisiin tukiin ja muihin tukimuotoihin ovat oikeutettuja ja kuinka niitä haetaan. Kelan hakemukset ja niihin tarvittavat liitteet on koettu hyvin haastaviksi. Aikarajoissa on hankala pysyä, sillä nuorten elämänhallinta on usein puutteellista. Tästä seuraa usein se, että esimerkiksi asumistukea haetaan myöhässä ja tästä syystä vuokranmaksu tapahtuu viiveellä, joten rästää alkaa helposti kertyä heti.

Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat oikeutettuja toimeentulotukeen, mutta valitettavan usein toimeentulotuen asiakkaaksi ajaututaan myös hoitamattomien asioiden vuoksi. Opinnot keskeytyvät eikä nuori osaa tai pysty hoitamaan asioita, esimerkiksi vastaamaan Kelan tietopyyntöihin. Toimeentulotuki on viimesijainen tuki, mutta silti sen varassa on useita nuoria, joille kuntoutus työmarkkinatuella tai kuntoutusrahalla olisi ensisijainen. Nämä tuet vaativat kuitenkin asiointia työvoimaviranomaisten kanssa ja heidän kanssaan sovittujen asioiden noudattamista. Jos nuorella on ongelmia mielenterveyden tai päihteiden kanssa, voi olla hankala löytää motivaatiota tai jaksamista asioiden hoitamiseen. Toimeentulotuen hakeminen viekin paljon aikaa jälkihuollon ohjauksesta.

Talouteen ja raha-asioihin liittyvien asioiden hoitaminen vie niin paljon kapasiteettia, ettei ohjaajalla ole aikaa tukea oman arjen ja kodin ylläpitämisen opettelussa.

Haastavinta on Kelan tahkea toiminta. Päätöksien saaminen kestää liian kauan ja toimeentulotuen hakeminen on tehty niin vaikeaksi että ei mitään järkeä! (Nuori)”

Taloulosaaminen ja rahankäyttö

Kotoa itsenäistyvät nuoret saavat vanhemmiltaan oppia rahankäyttöön. Monessa perheessä säästetään esimerkiksi lomamatkaan tai uuteen sohvaan. Kallis auton remontti voi tarkoittaa, että säästetään ulkona syömisestä tai vaatteista. Laitoksesta itsenäistyvät nuoret jäävät vaille tällaista kokemustietoa. Omaan kotiin muuttamista edeltävään päivään asti he elävät täysihoidossa, johon ruuan ja asumisen lisäksi kuuluu laissa säädetty kuukausittainen käyttöraha ja vaatteiden hankkimiseen tarkoitettu vaateraha. On ymmärrettävää, jos taloulosaamista ei synny. Ammattilaisten mukaan nuorten on vaikea ymmärtää, että täysi-ikäistymisen jälkeen on pärjättävä sillä rahalla, jonka erilaisista tuista saa.

Saatetaan sanoa, että en kai minä tuota sähkölaskua omista rahoistani maksaa. Eikä ymmärretä, että kaikki ne asumistuetkin ovat omaa rahaa, vaikka ne onkin tarkoitettu vuokranmaksuun.

Ei osata aukasta kirjeitä tai ei tiedetä mitkä laskut ovat tärkeimpiä, ei osata laittaa esim. lakanoita sänkyyn. Paljonko asuminen oikeasti tulee maksamaan; mitä hankintoja tehdä kotiin? Mitä tavaraa tarvitaan? Ei osata kokata esimerkiksi. Vuokralaisen velvollisuudet/oikeudet. Milloin musiikkia voi soittaa? Kerronko kavereille missä asun? Mihin ottaa yhteyttä kun asuminen on menossa huonoon suuntaan?

Asumisen piilokulut yllättävät. Netti, puhelinlasku, Netflix tekevät ison loven kun tulot ovat pienet.

Rahankäytön muuttuminen digitaaliseksi on vaikeuttanut rahan arvon hahmottamista. Raha on muuttunut konkreettisista seteleistä ja kolikoista numeroiksi kännykän näytöllä. Aiemmin jälkihuollossa saatettiin esimerkiksi nostaa laskujen maksamisen jälkeen käytettävissä oleva raha käteiseksi ja jakaa se viikkorahaksi kirjekuoriin. Nyt maksaminen tapahtuu puhelimella tai kortilla, ja esimerkiksi osamaksut ja eri aikaan kuukaudesta maksettavat tuet hankaloittavat kokonaisuuden hahmottamista. Laskujen maksamisen harjoittelua voi vaikeuttaa se, ettei kaikilla ole pankkitunnuksia käytössään alaikäisenä, sillä osa pankeista vaatii vanhempien hyväksynnän niiden hankintaan. Monien nuorten vanhemmat eivät ole tavoitettavissa eivätkä pysty osallistumaan lapsensa elämään mitenkään.

Kokemukseni mukaan 18 vuotta täyttävät ovat osaamattomia talousasioissa. Laskujen maksu on suuri ihmettelyn aihe ja näyttää että heillä on vaikea hahmottaa talouttaan edes kuukauden aikajänteellä. Talousasiat tuntuvat monelle nuorelle vaikealta oppia, he vaikuttavat elävän päivän kerrallaan. Toisaalta monella nuorella tuntuu olevan vaikeuksia ottaa omaa elämäänsä hallintaan siten että omatoimisesti pärjäisi yhteiskunnassa esimerkiksi tukien hakemisen osalta.

Käteinen on helpompi hahmottaa. Etenkin jos rahat on vähissä nostan ne käteiseksi. Se että 70 e maksaa tililtä ei tunnu missään, mutta jos sulla on se 70 euroa käteisenä niin se tuntuu tosi isolta rahalta (Nuori).

Ammattilaiset nostavat yhdeksi haasteeksi nuorten kulutustottumukset. Sosiaalinen media luo mielikuvia siitä, mikä on normaalia ja mitä kaikilla samanikäisillä on. Yli tuhannen euron puhelin on oltava, koska ajatellaan, että sellainen on kaikilla muillakin. Asunnon tulisi olla iso, uusi ja läheltä keskustaa. Tällaiset kulutusvalinnat johtavat helposti yli varojen elämiseen.

Suuria odotuksia ensiasuntoa kohtaan suhteessa siihen, mikä tuilla on mahdollista.

Yritämme sanoa nuorille, ettei sinun ensimmäinen asunto ole se viimeinen. On ihan normaalia aloittaa itsenäinen asuminen vaatimattomasti, sitten kun tulotaso kasvaa niin voi vaihtaa isompaan ja hienompaan.

Helpot ratkaisut, kuten osamaksut ja kulutusluotot houkuttelevat nuoria. Taloudellisessa riskinotossa ei aina ole kyse impulsiivisuudesta, vaan siitä, että nuorten aivot ovat vasta kehittymässä. Nuoruusiässä aivojen limbinen järjestelmä toimii tehokkaammin kuin etuaivokuori. Tämä tarkoittaa, että nuorten on vaikea jarruttaa reaktioitaan ja he tekevät helposti päätöksiä tunnepohjalta. Aivojen kehitykseen ja harkinnan lisääntymisen voi vaikuttaa. Ne hermoradat vahvistuvat, joita käytetään, eli ohjauksella on tulevaisuuden kannalta suuri merkitys. (Hermanson & Sajaniemi, 2018.)

Nuorten tulot ovat usein käytännössä hyvin pienet, eikä toimeentulotukiasiakkuus kannusta säästämiseen. Myös työnteosta “rangaistaan”, sillä se voi sotkea tuet pitkäksi aikaa.

Ongelmien/vaikeuksien kasaantuminen, nopeiden ratkaisujen tekeminen eli mielite-ot ohjaavat arkea ja rahankäyttöä, tietämättömyys ja vaikeus hallita kokonaisuuksia. Voidaan ajatella esimerkiksi, että on järkevämpää ostaa uusi hieno puhelin, kuin maksaa vuokra. Säästövinkit ei toimi, koska ei ole mistä säästää. Tarvitaan syvempää ymmärrystä omasta rahankäytöstä ja valintoihin johtavista syistä. Esimerkiksi miksi maksoin kissan lääkärikäynnin, enkä vuokraa. Tai miksi lainasin rahaa kaverille vaikka tiesin, että silloin en voi maksaa sähkölaskua.

Asuntojen ja elämisen kustannukset kasvavat ja tuet pienenevät. Nuoria ei innosta opiskelu eikä varsinkaan työnteko koulun ohessa koska se vaikeuttaa muiden tukien kanssa ja kaikki viivästyy jos erehtyy muutamia vuoroja tekemään töitä.

Joskus taloudellisen kurjimuksen syynä voivat olla sopimukset ja ehdot, joiden merkitystä nuori ei ole niitä allekirjoittaessaan ymmärtänyt. Yksityisillä vuokra-markkinoilla vuoden määräaikaiset vuokrasopimukset ovat yleisiä, ja harva on kiinnostunut laskemaan halvalla tuntuvan pikavipin koron määrää.

Ei ole luettu sopimuksen ehtoja ja ymmärretty mihin on sitouduttu, esim. ylikallis asunto. Ei ymmärretä, paljonko on mahdollista saada etuuksia eikä päästä eroon siitä asunnosta.

Nuori voi ajatella, että luottotietomerkintä tarkoittaa, ettei millään ei ole mitään väliä. Asumisneuvojen mukaan asia ei ole näin mustavalkoinen, vaan asumisen turvaamiseksi nuorta pitäisi ohjeistaa maksamaan aina ensin asumiseen liittyvät maksut.

Me nähdään ulosottorekisteristä meiltä asuntoa hakevan nuoren maksuhäiriömerkinnät. Asunnon saamisen kannalta on iso merkitys sillä, onko ulosotto tullut Zalandon paketista vai maksamattomista vuokrista. Rikoksiin liittyvät velat ovat toinen asunnonsaantia vaikeuttava juttu.

Sosiaaliset verkostot

Sosiaaliset verkostot (kaverit, ystävät ja sukulaiset) ovat tärkeä osa ihmisen hyvinvointia ja mielenterveyttä. Ihminen on laumaeläin, jolla on luontainen tarve liittyä muihin ja tuntea kuuluvansa joukkoon. Sosiaalisten verkostojen puutteen ja yksinäisyyden moni ammattilainen otti esiin huolestuttavana piirteenä.

Meillä on nuoria, jotka eivät ohjaajan lisäksi tapaa muita ihmisiä eivätkä poistu kotoaan. Enää ei tarvitse selviytyä edes ruokakauppaan, ruuankin voi tilata kotiovelle tai woltata.

Nuoret kokevat enemmän yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Ei ole koulu- tai työyhteisöä. Etäopiskelu on yleistynyt.

Yksin oleminen voi tuntua erityisen pelottavalta, jos on asunut nuoruusvuotensa laitoksessa, jossa on aina muita ihmisiä. Nuori on tottunut siihen, että oman huoneen oven takana on aina ohjaaja ja kavereita, joiden kanssa vietetään aikaa. Tämä voi aiheuttaa sen, ettei laitoksen ulkopuolella ole kavereita tai harrastuksia. Omaan asuntoon muutettuaan nuori joutuu uuteen tilanteeseen: kavereita nähdäkseen pitää sopia tapaaminen ja lähteä kotoa. Nuoret kuvailivat, että ensimmäiset yöt omassa asunnossa olivat pelottavia juuri yksinäisyyden vuoksi.

Osa nuorista siirtää laitoksesta tutun hälinän omaan kotiinsa ja kutsuu kavereit joukolla kylään. Siinä on riskinsä: meteliä syntyy helposti, eivätkä kaikki ehkä ole selvin päin. Illanistujaisten seuraus voi olla varoitus häiriöstä. Ammatillaiset puhuvat "lokkikämpistä", joissa asunnon vuokraajan lisäksi oleilee enemmän tai vähemmän pysyvästi monia nuoria. Osa nuorista on alaikäisiä hatkalaisia, eli luottomasti sijaishuoltopaikastaan poistuneita karkulaisia. Asunnottomuutta kokeneiden nuorten tilannetta huonontaa lisäksi yhteinen koodisto, joka edellyttää antamaan yösjän kodittomalle kaverille.

Nuorten elämänhallinta on usein puutteellista monella eri osa-alueella. Mahdollinen päihteiden käyttö ja/tai mielenterveysongelmat aiheuttavat asumiseen liittyvää häiriökäyttäytymistä. Jos ihminen on itse saanut asunnottomana majoittua toisten nurkissa, on kirjoittamaton sääntö sellainen, että vastavuoroisesti ihmisen tulee majoittaa muita, kun saa asunnon.'

Kavereiden vaikutus on myös suurta. Ei osata, haluta tai uskalleta asettaa rajoja kavereiden käyttäytymiselle asunnolla. Nuorta pitäisi vahvistaa rajojen asettamisessa.

Nuoret asuttavat yhden katon alla kavereita ja tuttujaan, ollaan ns. "kiitollisuudenvelassa", sitten kun saadaan oma vuokra-asunto niin autetaan muita.

Elämään negatiivisesti vaikuttavien kavereiden ja sukulaisten rajaaminen voi olla vaikeaa, kun lastensuojelusta saatu tiivis tuki päättyy. Nuorella on voinut olla vuosien ajan yhteydenpidon rajoituksia biologiseen sukuunsa. Nämä rajoitukset mitätöidään, kun nuori täyttää 18 vuotta. Kaikissa perheissä sukulaiset eivät auta nuorta, vaan olettavat nuoren auttavan heitä.

Voi olla, että lainataan oma vuokratyöväkko läheisille vuokratyömaksun sijaan. Osassa perheissä tuntuu olevan niin, että suvun rahat [ovat] yhteisiä. Se kenellä sattuu olemaan rahaa, on veloitettu auttamaan muita omista menoista välittämättä.”

Nuorilla voi olla pieni turvaverkko ympärillä ja välttämättä ei löydy omista läheisistä sellaista aikuista, jonka kanssa asioita voisi hoitaa. Ystäväpiiriä voi olla, mutta osa käyttää päihteitä tai voi muuten olla epävakaita. Nuorta saatetaan käyttää hyväksi ja hänen asuntoonsa tulee majoilemaan ihmisiä, joilla ei ole omaa asuntoa. Nuori ei välttämättä osaa rajata myöskään omaa asuntoansa itselleen turvallisiksi tilaksi, vaan siellä saattaa kulkea bilettämässä tuntemattomia tai haitallisia ihmisiä.

Mulla oli vanhemmille rajoituspäätökset monta vuotta. Että sit kun täytti 18 ja muutti omilleen ja ne alkoi pommittaa niin oli se aika shokki. Kun niihin liittyy traumoja (Nuori).

Asumisen taidot

Laitoksista itsenäistyvät nuoret ovat erilaisessa asemassa myös toisiinsa nähden. Laitoksissa itsenäistymisen tukeminen ja harjoittelu vaihtelee varsin paljon. Osassa laitoksista asutaan omassa, laitoksessa olevassa huoneessa siihen saakka, että täytetään 18 vuotta ja muutetaan omaan asuntoon. Joissakin laitoksissa on erilaisia itsenäistymisasuntoja, joihin nuoret voivat päästä harjoittelemaan omassa kodissa asumista. Ne ovat tyypillisesti laitoksen pihapiirissä, niin että nuori on jatkuvasti henkilökunnan silmien alla, mutta saa silti kokemuksen omassa asunnossa asumisesta. Joissakin laitoksista nuori alkaa opetella myös taloudenhallintaa: saa rahaa ruokaostoksia varten ja laittaa itse ruokaa asunnossaan.

Meillä myönnetään viimeisinä kuukausina sen verran vuokratyöväkkoa kun mitä laskennallisesti vuokratyö ja laskujen jälkeen tuista jää käyttöön. Sehän ei kovin paljoa ole, ja nuorille tuleekin yllätyksenä että kaupasta pitää aika tarkasti katsoa mitä

ostaa että raha riittää kuukaudeksi. Jos rahat loppuu kesken, niin sitten palataan laitoksen keittiölle syömään. Että sillä tavalla on turvallista harjoitella.

Asunnon kalustamisen ja viihtyisäksi laittaminen tuntuu monelle nuorelle haasteelliselta. Myös kodin siistinä pitäminen on haaste. Vaikuttaa, että juuri 18 vuotta täyttäneellä on paljon menohaluja eivätkä he välttämättä osaa rauhoittua kotiinsa. Toisena ääripäänä taas ovat nuoret, jotka jämähtävät kotiinsa ja saattavat pelata pelejä 24/7 kotona, jolloin tulee esimerkiksi ongelmia opiskeluissa.

Suurin osa nuorista osaa varmasti siivota. Sotkuisen asunnon taustalla ovat yleensä toiminnanohjauksen häiriöt, jotka hankaloittavat asioiden aloittamista tai loppuun viemistä. Kodin pitäminen siistinä ja järjestyksessä on taito, jota pyritään opettamaan nuorille jo sijaishuollon aikana. Laitosten struktuuri saakin nuoret yleensä siivoamaan omat huoneensa ja huolehtimaan pyykeistä. Omaan kotiin muuttamisen jälkeen ohjeet kuitenkin unohtuvat helposti.

Usein ei suju edes se yleissiivous, vaan roskapusseja ja pitsalaatikoita alkaa kertyä asuntoon. Osa saa hyvin itsenäisesti siivottua, kunhan ohjaaja vaan on paikalla. Silloin on mietitty ratkaisuksi, että riittäisikö se, että kaveri tulisi kylään siivousvalvojaksi.

Välineilläkin on väliä. Jos ei osata tai haluta käyttää rahaa siivousvälineiden hankkimiseen, voi sekin olla syy asunnon epäsiisteyteen.

Kun aletaan puhua siivoamisesta, käy ilmi ettei nuorella ole imuria. Tai vaikka pa kaksia lakanoita, että toiset saisi pesuun. Hyvät siivousvälineet innostavat myös siivoamiseen.

Viikkosiivouksen lisäksi nuoren tulisi tietää, että on olemassa myös harvemmin siivottavia kohteita, jotka nekin kuuluvat vuokralaisen velvollisuuksiin. Nämä tulevat esiin usein muuttotarkastuksessa, kun nuori muuttaa pois asunnosta.

Yleisimmin laskutetaan uunin ja uunin taustan pesusta, ikkunoiden pesusta ja lattiaikavon tyhjennyksestä. Niitä ei osata tehdä, vaikka meillä on ohjeet muuttosiivousta varten.

Asunnon siivoamisen lisäksi asumiseen kuuluu myös vastuuta, jotka liittyvät esimerkiksi asunnossa havaituista vioista ilmoittamiseen. Jos nuori ei ole tietoinen tästä, voi seurauksena olla iso lasku. Moni haastattelemistamme nuorista oli jo ehtinyt kokea tämän, vaikka itsenäistä asumista ei ollut takana pitkään.

Nuori voi ajatella, ettei häntä haittaa tuo haljennut kaakeli tai vuotava vessanpönttö. Ilmoittamatta jättämisen seurauksena voi kuitenkin olla vesivahinko tai vaikka iso vesilasku, joka tulee nuoren maksettavaksi, jos hän ei ole viasta ilmoittanut. Tai että hukkaa avaimet, tällöin lukot pitää sarjoittaa uudelleen ja vuokralainenhan sen maksaa.

Vessanpöntön putki hajosi liitoksesta ja vettä tuli suihkuamalla. Minä tiesin, missä sulku on mutta kuinka moni olisi tiennyt? Ja moni lamaantuu tuollaisessa tilanteessa niin ettei ehkä pysty toimimaan (Nuori)."

"Pesin eka kertaa pyykkiä uudessa asunnossa. Poistoletku meni altaaseen, ja se oli kin tukossa. Vesi valui yli altaasta ja vessan lattialle, soitin (sijais)isälle paniikissa että mitä ihmettä teen? (Nuori).

Asuntoon muuttaessa olisikin tärkeää käydä nuoren kanssa läpi asumiseen liittyvät käytännön asiat, esimerkiksi vesisulku ja ilmanvaihdon toiminta. Tässä on suurta vaihtelua riippuen muun muassa siitä, asutaanko yksityiseltä vuokratusta asunnossa vai kaupungin vuokra-asunnossa.

Avun hakeminen

Nuorille on saatavilla paljon erilaisia tukipalveluja. Ongelmana on, että palvelut ovat hajallaan ja jatkuvasti muutoksessa esimerkiksi erilaisten hankkeiden alkaessa ja päättyessä. Aina ei ole kyse siitäkään, etteikö tiedettäisi, mistä apua voi saada, vaan siitä, ettei sitä haluta tai ajatella tarvittavan. Yleisimmin nuoret yrittävät selvittää asioita Googlen avulla.

Tiesin mistä saa taloudellista tukea, ja hain tukea. Olisin tarvinnut talousasioissa enemmän tukea, mutten silloin ollut kiinnostunut pyytämään apua tai ottamaan sitä vastaan, vaan ajattelin elämää päivä kerrallaan (Nuori).

Jälkihuollon tuki on ollut olematonta. Itse olen yrittänyt asioita selvittää, katsoin googlesta videon miten tehdään sähkö sopimus (Nuori).

Häpeä omasta tilanteesta ja itsesyytökset sen vuoksi estävät hakemasta apua. Puolustustekniikkana on usein piiloutuminen: ei avata laskuja eikä vastata puhelimeen, jolloin asiat vaikeutuvat entisestään.

Halutaan pärjätä viimeiseen asti, ei uskalleta ottaa yhteyttä, häpeä/kasvojen menetyks estää, asioiden mittasuhteet eivät ole selvillä, ei nähdä pois pääsyä tilanteesta. Kohtaaminen auttaa, kun päästään oikeasti käsiksi ongelmaan ja selvittämään ratkaisua. Meidän tärkeänä tehtävänä on toivon lisääminen ja kannustaminen.

On tosi pitkälle menneitä tilanteita, joita voidaan selvittää jos vain saadaan ihminen kiinni.

Avun hakemista voi haastaa myös sosiaalisten tilanteiden pelko. Moni nuori pelkää puhelimeen vastaamista tai soittamista. Bussilla kulkeminen ei onnistu ahdistuksen vuoksi ja käynti kaupungilla voi viedä koko viikon voimavarat.

Sosiaalinen ahdistus, yksinäisyys, arkirytmien puuttuminen. Asioita on hankala hoitaa, kun ei voi lähteä kotoaan.

Mielenterveysongelmat estävät toimimasta. Hävettää, nolottaa. Rahat ei riitä. Ei hallita taloutta. Ei uskalleta sanoa asiaa ääneen kenellekään.

Usein avun hakemista helpottaisi tuttu ihminen, jolle ei tarvitsisi selittää asioita aivan alusta lähtien. Kohtaamistaidoilla ja henkilökemioilla on merkitystä, ja lyhytkin asiakassuhde voi jäädä nuorelle mieleen. Ammattilaiset kertovat saavansa yhteydenottoja vanhoilta, parinkin vuoden takaisilta asiakkailta. Osa ottaa yhteyttä kertoakseen, että nyt menee hyvin, ja osa taas tarvitsee apua.

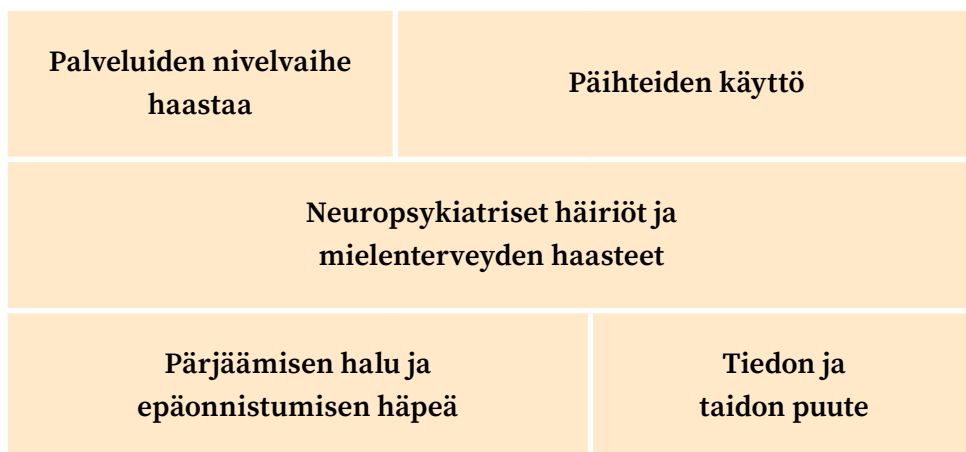
Että oot saattanu asiakkaan seuraavan palvelun piiriin aikoja sitten ja uskot, että hän pärjää. Sit tulee viesti että kaikki on ihan sekaisin, että voisitko auttaa.

HAASTEIDEN TAUSTASYYT

Jälkihuollon asiakkaiden palvelutarpeet muodostuvat samoista asioista kuin heidän ikätovereillaan. Usein avun tarve liittyy itsenäisen elämän aloittamiseen, omillaan asumisen opetteluun ja elämänsuunnan löytämiseen. Jälkihuollon asiakkaiden osalta kuitenkin tunnistetaan, että sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tuen tarve saattaa jatkua sijaishuollon päättymisen jälkeen ikätovereitaan painokkaampana. Kokonaisuudessaan jälkihuoltoon sijoituksen jälkeen siirtyvät nuoret voivat olla vahvassa syrjäytymisriskissä. Jälkihuollon tärkeimpiä tavoitteita onkin tasapainottaa nuorten mahdollisesti kokemia hyvinvointieroja ja pyrkiä vähentämään tätä syrjäytymisen riskiä. (Pukkio & Hoikkala, 2016, s. 6–9.)

Jälkihuollossa olevien nuorten avuntarpeet vaihtelevat paljon. Hirschovits-Gerzin ja Weckrothin (2024, 4) mukaan on nähtävissä eroja myös sijaishuoltopaikan mukaan: lastensuojelulaitoksissa asuneilla tunnistettiin muita jälkihuollon asiakkaita useammin tuen ja palveluiden tarvetta, kun taas perhehoidosta itsenäistyvien jälkihuollon tarve oli usein vähäinen, eikä osalla ollut tarvetta lainkaan. Hyvinvointialueiden vastausten perusteella jälkihuollosta siirtyvistä nuorista 38,5 % pärjää peruspalveluilla, 31,5 % tarvitsee lisäksi kohdennettuja intensiivisiä palveluita ja tukea ja 30 % nuorista tarvitsee vahvaa, monialaista ja räätälöityä tukea.

Ammattilaisilta saatiin paljon tietoa myös, mitä haasteiden takana on (ks. Kuvio 2 seuraavalla sivulla). Taustasyyt kiinnostivat erityisesti siksi, että ne voivat vaikuttaa myös kehitettävän pakopelin pedagogiikkaan. Yhdellä pelillä ei voi muuttaa kaikkea, mutta voidaan pyrkiä vaikuttamaan erityisesti Tiedon ja taidon puute -luvussa todettuihin asioihin antamalla tietoa asumisen vastuista ja velvollisuuksista jo ennen omaan asuntoon muuttamista.

Kuvio 2. Haasteiden taustasyyt

Palveluiden nivelvaiheen haasteet

Olenainen asia itsenäistyttäessä sijaishuollosta on niin sanotun pakkomuuton käsite. Sijaishuollosta itsenäistyvät ovat ikätovereihin verrattuna hyvin erilaisessa asemassa, sillä he joutuvat pakon edessä muuttamaan tutusta asumisympäristöstä eli sijaishuolto paikasta pois, vaikka eivät kokisi olevansa siihen valmiita. Tässä on epätasa-arvoisuutta myös sijoitusmuotojen välillä: perhesijoituksessa asumisen jatkuminen on mahdollista jälkihuollon sijoituksena, mutta laitossijoituksissa tämä ei ole mahdollista (Reito, 2023, s. 32).

Omaan asuntoon muuttaminen on monelle sijaishuollossa kasvaneelle lapselle hetki, jota on ehkä odotettu vuosia. Itsenäistymiseen liittyy oman asunnon lisäksi vahva ajatus siitä, että “kukaan ei voi enää määrätä mun elämästä”. Lastensuojelulaitoksesta itsenäistytään hyvin nopeasti, jos verrataan omasta kodista itsenäistyiin nuoriin. Kotoa muuttavien itsenäistymisprosessissa on tyypillistä, että omaa asuntoa laitetaan ajan kanssa. Käydään kotona syömässä viikonloppuisin tai lomilla, ja useimmat vanhemmat tukevat lastaan myös rahallisesti. Nuoret saattavat palata hetkeksi kotiin asumaan esimerkiksi silloin, kun vaihtavat asuntoa tai opiskelupaikkakuntaa.

Laitoksesta aikuistuttaessa aikuisuus tulee tosiasiaksi yhdessä yössä ja muutto tapahtuu usein syntymäpäivänä. Jälkihuollon sijoitukset ovat etenkin laitoksista itsenäistyville nuorille harvinaisia. Muutto tarkoittaa työntekijän vaihtumista lastensuojelun sosiaalityöntekijästä jälkihuollon työntekijään. Laitoksen tuttu henkilökunta voi vaihtua uuteen jälkihuollon ohjaajaan. Usein nuorilla on asiakkuus mielenterveyspalveluissa, joissa asiakkuus vaihtuu nuorisopsykiatrialta ai-

kuispsykiatriaan. Samaan aikaan lapsi muuttuu lain silmissä aikuiseksi, jolla on täysi-ikäisen ihmisen mahdollisuus olla ottamatta vastaan palveluja.

Olin ihan pihalla. 18-vuotispäivänä muutin laitoksesta, ja samana päivänä haettiin huonekalut. Sitten kun kaikki lähti jäin yksin tyhjään asuntoon ja mietin että ei tunnu aikuiselta (Nuori).

Tutut ohjaajat ja kaverit jäävät laitokseen, kun nuori muuttaa omilleen. Osa laitoksista tarjoaa myös jälkihuollon palveluja, joten on mahdollista, että nuoren tunteva tuttu ohjaaja jatkaa hänen kanssaan työskentelyä vielä omaan asuntoon muuttamisen jälkeenkin. Hyvinvointialueiden säästöissä tätä palvelua on vähennetty, sillä ostopalveluista halutaan säästää. Itsenäistyminen on tärkeä taitekohta nuoren elämässä ja usein siihen liittyy halua näyttää, että pärjää yksinkin. Joskus jälkihuolto myös liitetään lastensuojelun ahdistavana koettuun kontrolliin, ja siksi siitä halutaan päästä eroon.

Nuorilla on puutteelliset elämänhallintataidot; johon liittyy usein päihteiden käyttöä ja mielenterveyshaasteita. Nuori haluaa usein irtaantua ns. viranomaisista, kun muuttaa ensimmäiseen omaan asuntoon ja tällöin saattaa olla runsastakin alkoholin käyttöä ja saada ei-toivottuja kavereita.

Omaa asuntoa etsitään usein kiireellä, sillä monia asunnon hankkimiseen liittyviä sopimuksia (vuokrasopimus, kotivakuutus, sähkösoopimus) ei voi tehdä alikäisenä. Asunnon löytymisen jälkeen keskitytään oman kodin laittamiseen ja huonekalujen ja muun kodissa tarvittavan etsimiseen, ja ohjaajien hyvää tarkoittavat luennot asumisen vastuista menevät ohi korvien.

Ei pystytä omaksumaan sellaista määrää vastuuta ja tietoa, joka heille ”yhdessä yössä” tulee. Uusia asioita tulee liikaa ja niiden omaksuminen vie joiltain nuorilta tosi pitkään, vuosikin. Tietenkin tähän vaikuttaa myös oma motivaatio ja halu oppia, mutta usein on kyse myös siitä, ettei ole tietoa tarpeeksi siitä, mitä heiltä odotetaan. Myös ulkopäin tulevat vaatimukset voivat monelle olla punainen vaate eikä sen vuoksi haluta hoitaa asioita.

Jos nuori kieltäytyy ottamasta vastaan jälkihuollon palveluja, on tärkeää muistuttaa hänelle, että päätös ei ole lopullinen. Ohjausta voi ilmoittaa tarvitsevansa myöhemminkin, ja se tulee nuorelle järjestää.

Monilla lastensuojeluyksiköistä itsenäistyvillä on kova halu pärjätä yksin, mikä aiheuttaa haluttomuutta ottaa tukea, neuvoja ja apua vastaan. Myös viranomaisvastaisuus voi olla suurta. Nuorelle pitäisi saada syntymään ymmärrys, että avun ottaminen vastaan on itsenäisesti pärjäämistä, yksi osa sitä.

Voi myös olla, että lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvä nuori on hatkaamisen vuoksi paikalla vain hyvin lyhyitä aikoja tai tuskin lainkaan ennen itsenäistymistään. Tällöin itsenäistymiseen valmistava ohjaus jää todella ohueksi.

On myös näitä nuoria jotka eivät ole sitoutuneet sijaishuoltoon eli ovat jatkuvasti hatkassa. Sitten kun he täyttävät 18 vuotta niin he ottavat yhteyttä ja olettavat että me hommaamme heti asunnon ja huonekalut. Ei ymmärretä, että tilanne muuttuu hyvin erilaiseksi, kun olet täysi-ikäinen.

Neuropsykiatriset häiriöt ja mielenterveyden haasteet

Neuropsykiatriset häiriöt ovat vahvasti yliedustettuina lastensuojelussa ja etenkin kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla. THL:n kohorttitutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 62 prosentilla diagnosoitiin erikoissairaanhoidossa jokin psykiatrinen tai neurokehityksellinen häiriö ennen 18 vuoden ikää. Vastaava luku muilla lapsilla oli 18 prosenttia. (Kääriälä, 2021.)

Toiminnanohjauksen haasteet eivät katoa minnekään nuoren muuttaessa omaan asuntoon. Jatkuvasti paikalla oleva aikuinen, joka muistuttaa ja kannustaa tekemään asioita, sen sijaan katoaa. Seuraukset näkyvät itsenäisessä asumisessa monin tavoin.

Mielenterveys- ja päihdepalveluihin ei pääse. Jos on päihdeongelma, ei saa mielenterveysasioihin apua ja toisinpäin. Nuorella ei välttämättä ole yhtään luotettavaa aikuista tukenaan. Päivärytmi voi olla persiillään, yöt valvotaan ja päivät nukutaan.

Neuroerityisyys vaikuttaa ammattilaisten mukaan moneen asiaan. Toiset vaativat paljon tukea asioiden aloittamiseen. Ammattilaisten mukaan on tyypillistä, että esimerkiksi tekemättömistä kotitöistä muodostuu piankin ahdistavia, ja ne ovat liikaa nuoren itsensä hoidettaviksi. Esimerkiksi yksi eteiseen jäänyt roska-pussi alkaa pian saada seurakseen muuta romua ja roskaa, ja pian siivoaminen tuntuu mahdottomalta urakalta. Epäsiisteys taas aiheuttaa ahdistusta hoitamattomista asioista ja huonontaa toimintakykyä entisestään.

Neuroerityisyyden piirteisiin voi liittyä ehdottomuutta ja mustavalkoisuutta. Siivoaminen pitäisi pystyä tekemään täydellisesti, ja jos siihen ei ole aikaa tai voimia, sitä ei tehdä ollenkaan. Siisteydessä saatetaan keskittyä hartaasti yhteen asiaan: nuoren astiakaappi saattaa olla täydellisessä värikoodatussa järjestyksessä, mutta muu asunto on kaaoksessa. Tyypillistä on myös se, ettei asioita saada vietyä loppuun. Vaatekaappien tyhjennyksellä aloitettu suursiivous siten unohtuu ja vaatteet jäävät viikoiksi lojumaan asunnon lattialle. Innostus jonkun asian aloittamiseen voi tyssätä pieneenkin vastoinkäymiseen.

Jos tulee pieniä haasteita vastaan, esimerkiksi pyykkivuoron varaus ei onnistu, asia voi jäädä roikkumaan pitkäksikin aikaa.

Ohjeiden tai neuvojen antaminen on tehtävä hyvin pieniin osiin pilkottuna ja niin, että ensimmäiset tehtävät onnistuvat aivan varmasti. “Sun täytyy siivota” on monelle liian iso ja jäsentymätön tehtävä, sen sijaan pieniin paloihin jaettu vaiheittainen ohjeistus voi toimia. Toisille taas täytyy keksiä luovia ratkaisuja esimerkiksi pakko-oireiden tai aistiyliherkkyyksien vuoksi.

Suorien neuvojen tai vain yhden vaihtoehdon antaminen ei toimi. Nuoren kanssa pitäisi etsiä hänelle sopiva tapa toimia. Esimerkiksi nuori kertoi, että on haaste tiskata. Hänen kanssaan mietittiin syitä siihen ja ratkaisuja. Kolmen viikon kuluttua nuori kertoi, että siirsi tiskaamisen kylpyhuoneeseen, missä se onnistuu nyt paremmin. Kertoi, että siellä ei haittaa jos roiskuu ja vaatteet/itse kastuu, koska voi mennä suoraan suihkuun. Siellä myös enemmän tilaa.

Nopeat ratkaisut kuuluvat nuoruuteen, sillä nuoruudessa aivojen kehitysvaihe puoltaa tunnepitoisia reaktioita harkinnan kustannuksella. Ammattilaiset ovat kuitenkin huolissaan siitä, että nuoret eivät hahmota syyseuraussuhteita.

Syyseuraussuhteiden ja pitkäkantoisten vaikutusten ymmärtämättömyys esimerkiksi velkaantumisen tai asunnon menettämisen tilanteessa.

Ei ymmärretä, mitä tarkoittaa kun menettää asunnon vuokratien takia. Miten monta kertaa se tulee myöhemmin vastaan.

Päihteidenkäyttö

Sijaishuollossa olevien lasten alkoholin ja päihteiden käyttökokemukset alkavat varhain ja käyttö on laadultaan erilaista kuin muilla ikätovereilla. Lastensuojelulaitoksessa asuvat nuoret ovat kokeilleet tai käyttäneet huumaavia aineita huomattavasti sijaisperheessä asuvia nuoria yleisemmin.

Nuoret elävät maailmassa, jossa alkoholia ja huumeita saa helposti ja ne ovat halpoja. Yleisimmin nuoret hankkivat käyttämänsä alkoholin ja kannabiksen kavereilta. Lisäksi nettitarjonta on jokaisen nettiä käyttävän ulottuvilla. (Lasten ja nuorten päihteiden käyttö, 2023.) Nuoren päihteidenkäyttö on voitu saada pysymään hallinnassa erilaisin rajoitustoimenpitein lastensuojelulaitoksessa asuminen aikana, mutta itsenäistymisen jälkeen tilanne voi huonontua nopeasti.

Konkreettisista asioista talouden hallinta on sellainen, joka aiheuttaa eniten vaikeuksia. Sitten otetaan pikavippejä, kun etuudet eivät riitä kuukaudeksi ja sen myötä ollaan pahassa velkakierteessä ja menetetään luottotiedot. Päihteet ovat myös usein tämän ongelman taustalla, eli kaikki rahat menevät päihteisiin.

Päihdeongelmat aiheuttavat usein ongelmia asumiseen ympäristön suhteen (naapurisopu, meteli ja muut häiriöt, turvattomuus, murrot, sotkeminen/rikkominen) ja asunnon kunnossapitoon (vessanpönttö rikki tai irti, avainten unohtuessa rikotaan oven lasi tai revitään postiluukku) ja vuokranmaksun laiminlyöminen, joka sitten johtaa vuokrasopimuksen purkuun ja häätöön.

Ammattilaisten mukaan päihteidenkäyttö aiheuttaa usein katkoksia jälkihuollon palveluihin ja se voi johtaa jälkihuollon päättymiseen. Nuoren kuvataan "katoavan" eli ohjaaja tai sosiaalityöntekijä ei enää saa häneen yhteyttä.

Elämänhallinnan haasteet voivat heitellä nopeasti. Jos on "lääkinnyt" mielenterveysongelmiaan/ -oireita päihteillä, niin jo pelkästään arjenhallinta on vaikeaa. Mutta jos päihteet saa rajattua elämästään pois, niin ei ne mt-ongelmat ole mihinkään kadonneet, vaan nuori joutuu elämään niiden ongelmien keskellä. Jos nuorella on voimia hakea apua, niin tulee esiin, ettei Oulunseudulla ole helppoa saada mielenterveys- ja päihdeongelmiin apua. Oma työntekijä voi joutua jonottamaan kuukausia, jolloin oma tilanne voi jo ajautua elämänhallinnan vaikeuksien vuoksi täysin umpikujaan. Asunto lähtee alta maksamattomien vuokrien takia, luottotiedot menee jne. Sitten asunnottomana on todella hankala selvittää solmussa olevaa tilannetta.

Pärjäämisen halu ja epäonnistumisen häpeä

Avun hakeminen on vahvuutta, mutta se edellyttää, että tunnustaa avuntarpeen itselleen. Nuoret haluavat pärjätä, ja monesti asiat ehtivät mennä liian pitkälle ennen kuin apua uskalletaan hakea. Häpeä omasta osaamattomuudesta alentaa toimintakykyä ja vaikeuttaa avun hakemista. Kaikki eivät myöskään tiedä, mistä asioita voisi lähteä selvittämään.

Monella toimintakyky on niin heikko, että asioita on vaikea lähteä hoitamaan ja ottaa apua vastaan. Tilanteet ajautuvat vaikeaan pisteeseen melko lyhyessä ajassa, jos tilannetta ei päästä selvittämään. Jo kahden kuukauden vuokran laiminlyönti voi vaarantaa asumisen ja pienistä tuloista on vaikea saada tilannetta hallintaan.

Ammattilaisten kyselyssä nuorten itsenäistymisen suurimmaksi haasteeksi nimettiin puutteellisesta elämänhallinnasta, esimerkiksi päihteidenkäytöstä tai mielenterveysongelmista johtuva kyvyttömyys hoitaa asioita. Sen jälkeen suurin haaste on ammattilaisten mukaan yksinäisyys ja turvaverkkojen puute. Lastensuojelulaitoksista itsenäistyvissä nuorissa on paljon ”yhteiskunnan lapsia”, joilta puuttuu osittain tai kokonaan vanhemmista, sukulaisista ja ystäväistä koostuva turvaverkko. Nuorella ei välttämättä ole ketään, joka kävisi nuoren asunnolla tai kysyisi, mitä kuuluu.

Nuoret ovat tietoisia yhteiskunnallisesta keskustelusta. Mediassa puhutaan kovin sanoin yhteiskunnan loisista, muiden rahoilla eläjistä ja siitä, että kaikkien pitäisi pystyä menemään töihin ja tienaamaan elantonsa. Yhteiskunnan asenneilmapiiri voi vaikuttaa heidän päätöksiinsä.

Eräs nuori sanoi, ettei halua ottaa vastaan jälkihuoltoa, sillä hän on jo tullut niin kalliiksi tälle yhteiskunnalle. Ei siinä auttanut mikään suostuttelu, ettei se sun vika ole jos et kotiolojen vuoksi ole voinut siellä asua.

Suomessa ei ole saatavilla valtakunnallista tietoa siitä, kuinka moni jälkihuoltoon oikeutettu nuori kieltäytyy ottamasta palvelua vastaan. Kunta-aikaan tehdyssä kyselyssä jälkihuollon päälliköitä pyydettiin arvioimaan, kuinka suuri osa jälkihuoltoon oikeutetuista 18–25-vuotiaista nuorista kieltäytyy jälkihuollosta palveluntarpeesta huolimatta. Vastanneista lähes puolet (48 %) arvioi, ettei kukaan ole kieltäytynyt jälkihuollosta. Neljännes arvioi kieltäytyjien osuudeksi kymmenesosan. Vaikka kieltäytyjien määrän arvioissa oli suurta vaihtelua, voidaan todeta, että yli puolet vastaajista tunnisti alueellaan jälkihuollosta kieltäytyneitä nuoria. (Hirschovits-Gerz, 2022, s. 54.)

Tiedon ja taidon puute

Lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistytään hyvin erilaisin valmiuksin. Toisilla on ollut jo vuosia sama asuinpaikka, jossa he ovat saaneet hyvät eväät itsenäiseen elämään. Tarvittavat palvelut ovat kunnossa ja koulunkäynti on mieluista. Toisessa ääripäässä ovat nuoret, jotka on sijoitettu esimerkiksi 16-vuotiaana ja jotka ovat voineet joutua vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa useita kertoja. He ovat voineet asua eri puolilla Suomea ja olla välillä karkuteillä. Heillä ei ole vielä diagnooseja elämää hankaloittaviin toiminnanohjauksen haasteisiin eikä siten myöskään tukipalveluja tai lääkitystä. Omaan kotiin muutetaan vaihtelevin tiedoin ja taidoin.

Voi olla, ettei ole opetettu minkäänlaisia taitoja ja myös nuori on voinut aina pelätä epäonnistumista eikä ole halunnut edes yrittää. Että ei osata vaikka käyttää helaa tai tiskata.

Tiedonpuutetta ilmenee niin oikeuksissa kuin velvollisuuksissakin. Voi olla, että ei esimerkiksi tiedetä, mihin tukimuotoihin olisi oikeutettu tai sitä, että vuokra-asunnossa vuokraajalla on velvollisuus ilmoittaa rikkoontuneista asioista ja esimerkiksi asuntoon vakituisesti muuttavista henkilöistä. Aikuisuuteen kuuluu ottaa asioista selvää itsekin, eikä vain odottaa, että joku kertoo kaiken tarvittavan.

Tosi usein kuulee vastaukseksi että ei kukaan oo kertonu. Mutta itsekin pitäisi olla aktiivinen, kysyä ja ottaa selvää.

Voi myös olla, että nuori yrittää kysyä itseään mietityttävistä asioista vääriltä tahoilta ja saa väärää tietoa. Kriittisyys ja informaatiolukutaito saattavat googla- tessa unohtua. Asumisneuvojat tunnistivat useitakin väärää tietoa sisältäviä urbaanilegendoja, jotka kiertävät nuorten keskuudessa.

Usein kuultu urbaani legenda on, että saa tulla 3 varoitusta häiriöstä ja sitten vastata puretaan vuokrasopimus. Oikeasti yksi varoitus voi johtaa purkuun.

MUUTOKSET PALVELUISSA NUOREN TÄYSI-IKÄISTYESSÄ

Jälkihuolto on ollut myllerryksissä viime vuosina. Valtakunnallisten ikärajan muutosten lisäksi on tapahtunut paljon alueellista uudelleenorganisointia. Hyvinvointialueet ovat järjestäneet jälkihuollon tiimejä eri tavoin. Osassa hyvinvointialueista jälkihuolto toimii omana palvelukokonaisuutena, toisissa jälkihuolto on osa aikuissosiaalityötä eli työikäisten palveluja ja osassa jälkihuolto on kytköksissä lastensuojeluun. (Hirschovits-Gerz & Weckroth, 2024.) Jälkihuollon työntekijöiden asiakasmäärät vaihtelevat paljon hyvinvointialueittain, mutta ovat suurempia kuin lastensuojelussa, jossa lastensuojelulaki asettaa enimmäismäärän asiakasmäärälle. Muutokset eivät rajoitu pelkästään jälkihuoltoon. Täysi-ikäistyessä asiakkuus siirtyy myös mielenterveyspalveluissa nuorisopsykiatrialta aikuispsykiatrialle. Myös oppivelvollisuus päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. (Ks. Taulukko 3 seuraavalla sivulla.)

Taulukko 1. Lastensuojelusta itsenäistyvän nuoren palveluissa tapahtuvat muutokset

Alle 18-vuotias sijoitettu lapsi	Täysi-ikäinen nuori	Muut muutokset
Palvelu: sijoitus lastensuojelulaitoksessa tai sijaisperheessä	Palvelu: jälkihuolto	Mielenterveyspalveluis- sa siirtyminen nuorisopsykiatrialta aikuisten palveluihin
Sosiaalityöntekijällä enintään 30 asiakasta	Sosiaalityöntekijällä / ohjaajalla 50–100 asiakasta	Oppivelvollisuus päättyy
Ei yhtenäisiä ohjeita itsenäistymiseen (laitos- /perhekohtaista)	Palvelut vaihtelevat hyvinvointialueittain, myös taloudellisen tuen ohjeistus vaihtelee	
Lopullinen vastuu nuoren hyvinvoinnista ja asioiden sujumisesta AINA muualla:	Kaikki eivät ota jälkihuoltoa vastaan, vaikka siihen on oikeus (valtakunnalliset luvut ei tiedossa)	Armeija
ohjaajalla / perhehoitajalla /sosiaalityöntekijällä Nuori tottuu, että “joku hoitaa”	Lopullinen vastuu nuorella itsellään. Pitää osata hakea tietoa oikeuksista ja velvollisuuksista.	

Palvelujen järjestämisen lisäksi muutosta on tapahtunut myös yhteiskunnassa. Tätä tilannekatsausta varten keskusteltiin yli sadan ammattilaisen kanssa, joiden työ liittyi nuorten itsenäistymiseen ja sen ohjaukseen. Monilla heistä oli vuosien pituinen kokemus työskentelystä nuorten kanssa. Vastauksista käy ilmi nuorten elämänpäiriin tulleita muutoksia, jotka ovat tunnistettavissa myös julkisesta keskustelusta. Yksinäisyys, omaan kotiin eristäytyminen ja yhteisöjen puute lisääntyi merkittävästi korona-aikana, mutta tilanne ei ole parantunut sen jälkeenkään.

Yhteisöllisyys on vähentynyt. Tarvittaisiin yhteistä tekemistä, mihin olisi helppo tulla mukaan.

Kaivataan apua ja tukea asioiden hoitoon, mutta ei ole tukiverkkoa. Ei ole ystäviä, joita voisi tavata kodin ulkopuolella.

Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat nuorten elämään. Asumistuen leikkaukset ja sitä seurannut joukkomuutto halvempiin ja pienempiin asuntoihin näkyy itsenäistyvien nuorten asunnonsaamisessa. Kohtuuhintaisia asuntoja on entistä vähemmän tarjolla.

Asuminen ja eläminen on kallistunut samalla kun etuudet ovat pienentyneet, joten raha-asioiden hallinta näyttää aiempaa vaikeampana.

Asuntojen hinnat ja kysyntä ovat nousseet, joten asuntojen saaminen on haastavampaa. Päihdeidenkäyttö ja rikollisuus ovat yleisempää ja entistä kraavimpaa.

Vuokranmaksua ei pidetä enää niin tärkeänä, vastuuttomuus ja välinpitämättömyys on lisääntynyt.

Vastauksista käyvät ilmi myös hyvinvointialueiden säästöjen aiheuttamat muutokset nuorille suunnatuissa palveluissa. Myös koulut palveluiden välissä, kuten pitkään jatkunut asiakkaiden pompottelu mielenterveys- ja päihdepalvelujen välillä hankaloittavat nuorten tilannetta.

Tuntuu, että ongelmia on enemmän ja ne ovat moninaisempia. Viranomaisasiointi ja lääkäriaikojen saaminen on haasteellisempaa. Jälkihuolto on rajattu 23 vuoteen saakka.

Olen tosi huolissani tästä riittämättömästä jälkihuollon tuesta nuorille. Ensin yhteiskunta maksaa isot kulut sijaishuollosta, mutta valitettavasti osa sijoitetuista rahoista menee kankkulan kaivoon, kun itsenäistyvät nuoret eivät saa riittävästi tukea sijaishuollon jälkeen.

Kunta-aikaan oli monenlaista palvelua ja tukitoimia saatavilla. Ennaltaehkäisevä työ on lopetettu. Tekstiviestillä saa työntekijän kiinni, joka ei ehdi tavata. Käytännössä aito tunteminen lisää hyvinvointia ja silloin työntekijä voi perustella oikeita palveluita, huomaa, jos nuoren tilanne muuttuu ja voi neuvoa oikea-aikaisesti.

HYVÄT KÄYTÄNNÖT

Nuorten ja ammattilaisten kanssa keskustellessa tuli esiin myös hyviä käytäntöjä, jotka ansaitsevat tulla levitetyksi.

Asioiden hoitamista hankaloittavaa puhelinkamoa voi lieventää vähitellen esimerkiksi sopimalla, että nuori soittaa ensin vanhemmilleen. Ohjaajat soittavat usein asiointipuheluja yhdessä nuorten kanssa, mutta ovat äänessä vain, jos nuori ei saa asiaa itse hoidettua. Pienemmällä paikkakunnalla etsivät nuorisotyöntekijät ovat järjestäneet yhdessä perusopetuksen kanssa erilaisia oppitunteja, joissa on opeteltu hoitamaan asioita ja esimerkiksi soittamaan virastoon.

Nuori on usein epävarma ottamaan yhteyttä eri tahoihin (sähköliittymä, Kelan asiat, työkkäri). Usein aikuisen läsnäolo auttaa ja nuori voi tarvittaessa tukeutua aikuiseen. Ajan myötä tuki yhteydenottoihin vähenee.

Ammattilaiset painottavat vastauksissaan nuoren asuntoon tehtävää auttamistyötä. Se toimii silloinkin, kun nuori ei ahdistuksensa vuoksi pysty poistumaan asunnosta. Kotikäynnillä jo yhdellä silmäyksellä saadaan paljon tietoa nuoren senhetkisestä voinnista.

Konkreettista neuvomista paikan päällä, ei auta paljoa jos vain sanoo. Raha-asiat haastaa, esim. opiskelijalla tuloina opintotuki + asumistuki, mitä jää vuokran yms pakollisten menojen jälkeen käyttöön? Ei paljoa ja kohta sekin vähä vähenee. Miten harrastat? Mistä edullinen ruoka? Ruoanlaitto on monella puutteellista, ei osata tehdä itse. Tarvitaan tietoa siitä mistä voi pyytää apua helposti.

Tutuksi tullut ohjaaja on nuoren tuki ja turva. Tutustuminen olisi kuitenkin hyvä aloittaa jo hyvissä ajoin ennen omaan asuntoon muuttamista, jotta suhde kantaa itsenäisyyden mahdollisen vapauden huumankin. Ohjauksessa päävastuu tekemisestä on nuorella, vaikka ohjaaja rohkaiseekin vieressä.

Jos työskentely nuoren kanssa olisi mahdollista aloittaa vaikka joitakin kuukausia tai jopa puoli vuotta aiemmin ennen omaan asuntoon muuttoa, voisi olla parempi mahdollisuus, että nuori ei irtaantuisi/asuminen löisi yli niin paljoa.

Jotkut nuoret turvautuvat kaikissa kodin asioissa läheiseen ammattilaiseen, jolta ovat saaneet tukea vaikeissa hetkissä.

Nuoret tarvitsevat usein aikataulutettua konkreettista apua ja ohjausta esimerkiksi tukihakemusten täyttöön. On tärkeää, ettei asioita tehdä nuoren puolesta vaan hänen kanssaan, jotta nuori oikeasti oppii hoitamaan itse asioitaan.

Asioiden konkretisoimista ei voi tarpeeksi korostaa. Rahankäytön opettelua voidaan harjoitella leikkirahalla. Monelle se havainnollistaa asian paremmin kuin verkkopankin kännykän näytöllä näkyvät numerot.

Nuorelle usein talousasiat selviävät kantapään kautta. Kun Kelan tuet napsahtavat tilille, ei välttämättä osata arvioida aluksi kaikkia kuukausittaista pakollisia menoja. Tätä olemme harjoitelleet itsenäistymisen kynnyksellä olevien kanssa leikkirahan avulla. Ensin olemme katsoneet paljonko tukia saisivat ja tukisetelit on annettu käteen. Tämän jälkeen rahat on peritty kaikkiin kuukauden menoihin. Tämä on konkretisoinut nuorille, ettei mäkäräiin voi joka päivä mennä syömään.”

Rahalla on suuri merkitys itsenäistyvän nuoren elämässä. Kun rahaa elämiin jää niukasti, jäävät esimerkiksi itsenäistymisvaroista myönnettävät avustukset mieleen vuosiksi. Joskus asiat jäävät hoitamatta ja päädytään velkakierteeseen. Silloinkaan ammattilaisten tehtävä ei ole tuomita, vaan pyrkiä luomaan toivoa. Pienituloisena mahdottomilta tuntuvat velat ovat hoidettavissa, kunhan nuori pääsee työelämään.

Rahallinen avustus huonekaluihin oli ikimuistoinen, suuri helpotus. Sain tehtyä oman näköisen kodin ja aloittaa itsenäisen elämän mahdollisimman sujuvasti, eikä tarvinnut stressata puuttuvista huonekaluista (Nuori)

Toivo! Meidän ohjaajien tehtävä on tuoda toivoa nuorten elämään. Vaikka nyt tuntuu maailmanlopulta, että on 10000 euroa ulosotossa, ei se enää ole mahdoton summa, kun valmistuu ja pääsee työelämään kiinni.

Nuoret esittivät omassa työpajassaan monia hyviä huomioita siitä, mistä asioista pitäisi puhua ja mitä mieltä ennen omaan asuntoon muuttamista.

Nuorten kanssa pitäisi jo ennen itsenäistymistä mieltä, että mitkä on niitä asioita jotka tuo turvan tunnetta. Sitä tarvii, kun muuttaa yksin asumaan. Mulle ne oli pleikkari ja kissa, ja molemmat hommasin heti omaan asuntoon (Nuori).

Yks asia mistä pitäisi ehkä puhua on lemmikin hinta. Moni haluaa ottaa lemmikin kun muuttaa omilleen, mutta ei tajua mitä se maksaa. Vakuutukset, rokotukset, ruoka ja eläinlääkärikäynnit on tosi kalliita. Eläimet on mulle kaikki kaikessa mutta ne vie paljon rahaa (Nuori).

Jälkihuollon palveluista ei kyllä ole kerrottu. Tuntuu, että kaikki pitää osata kysyä. Esimerkiksi harrastusten tuesta ei kerrottu mitään ennen kuin kaverin kautta sain kuulla ja osasin kysyä. Kai ne säästää sillä tavalla (Nuori).

LOPUKSI

Sijaishuollosta itsenäiseen asumiseen muuttavat nuoret ovat hyvin erilaisessa asemassa kuin kotoa muuttavat. Haasteet ovat osittain samat kaikilla: tukiviidakko ja niukka taloudellinen tilanne haastavat, ja vastuun ottaminen omien asioiden hoitamisesta vaatii kykyä etsiä tietoa itsenäisesti. Arkirytmien säilyttämisessä tulee usein haasteita, kun kukaan ei ole herättämässä tai muistuttamassa asioista. Aikuisuus tuo mukanaan paljon asioita, jotka nuoren oletetaan tietävän ja hoitavan. On pystyttävä perumaan aikoja, siirtämään laskujen eräpäiviä ja osattava valita järkevä kotivakuutus ja sähkösopeutus. Nämä voivat olla vaikeita asioita jo enemmän elämänkokemusta omaavillekin, mutta liki mahdottomia ilman tukiverkkoja elävälle nuorelle.

Monelle lastensuojelusta itsenäistyvälle nuorelle jälkihuollon ohjaus tai muut tämänkaltaiset tukipalvelut ovat välttämättömiä, jotta itsenäinen asuminen lähtee sujumaan hyvin. Onnistunut siirtyminen sijaishuollosta jälkihuoltoon voisi nuorten vastausten perusteella toimia paremminkin. Palvelukuilu syntyy lastensuojelun ja jälkihuollon erillisiksi muuttuneista tiimeistä ja työntekijävaihdoksesta. Työntekijöiden osalta onnistunutta siirtymää haastaa asiakasmäärä, jota ei jälkihuollossa ole määritelty lailla. Jälkihuollon aloittaminen hyvissä ajoin on hankalaa, sillä asiakkuus siirtyy lastensuojelusta vasta, kun nuori täyttää 18 vuotta. Samanaikaisesti asiakkuus siirtyy myös kohderyhmän yleisesti käyttämissä mielenterveyspalveluissa. Täysi-ikäisyydestä seuraa siten monia työntekijävaihdoksia.

Nuorten vastauksissa korostuvat haasteet tiedonsaannissa. Jälkihuollon palveluista ei heidän mukaansa kerrota tarpeeksi, ja työntekijöitä on vaikea tavoittaa. Jälkihuollon työntekijät työskentelevät usein vain virka-aikaan, ja silloin nuoret ovat opinnoissaan. Iltaisin ja viikonloppuisin tukea on tarjolla vähemmän, jos ollenkaan. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella ei ole käytössä jälkihuolto-

nuorelle annettavaa opasta tai materiaalia eikä hyvinvointialueen nettisivuilla kerrota jälkihuollosta. Myöskään jälkihuollon työntekijöiden yhteystietoja ei ole netissä.

Selvityksessä kerättiin tietoa itsenäistyvän nuoren tuen tarpeista hankkeessa kehitettävien pakopelien pedagogiikan tueksi. Hankesuunnitelman mukainen tavoite oli selvittää Pohjois-Pohjanmaalla asuvien nuorten kohtaamat asumisen haasteet. Selvitystä tehdessä kävi ilmi, että haasteet ovat hyvin samanlaiset ympäri maata. Pääkaupunkiseudulla asuvat Nuorten Akatemian pelinkehittäjäryhmän nuoret tunnistivat kaikki kirjaamamme haasteet myös omassa itsenäistymisessään. Tilanne Oulun seudulla näyttää häätöjen osalta olevan jopa muuta maata parempi. Kymmenestä suurimmasta kaupungista vain Oulussa on saatu häätöjen määrä vähenemään jo toista vuotta peräkkäin, kun muualla häätöjen määrä on lisääntynyt jopa 10 % edellisvuodesta (Morottaja, 2024). Syiksi tähän arvellaan Oulun seudulla tehtyä tehokasta asumisneuvontaa, vuokravelkoihin puuttumista varhaisessa vaiheessa ja edullisempien vuokra-asuntojen suurempaa määrää.

Tämä selvitys antaa vastaukset siihen, mihin asumisen teemoihin pakopelissä on syytä pureutua. Tuloksia voi hyödyntää myös muussa jälkihuoltoon ja nuorten asumiseen liittyvässä kehittämistyössä.

LÄHTEET

- Hermanson, E., & Sajaniemi N. (2018). Mitä tapahtuu pinnan alla? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2018;134(8):843-9. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14286>
- Hirschovits-Gerz, T., & Weckroth N. (2024) *Lastensuojelun jälkihuollon tilannekuva 2024*. (Tutkimuksesta tiiviisti 47/2024). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-422-2>
- Hirschovits-Gerz, T., Weckroth, N., Ikonen, V., & Heino T. (2022). Tuloksia lastensuojelun jälkihuollosta. Teoksessa t. Hirschchovits-Gerz, N. Weckroth, & T. Heino (toim.), *Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista* (s 51–87). (Raportti 2/2022). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-815-6>
- Kääriälä, A., Gyllenberg, D., Sund, R. *et al.* The association between treated psychiatric and neurodevelopmental disorders and out-of-home care among Finnish children born in 1997. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 31, 1789–1798. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01819-1>
- Liukko, E., & Karjalainen, P. (2023). *Asunnottomuustyön ytimessä. Asunnottomuutta vähentävien sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeiden loppuraportti*. (THL työpaperi 46/2023). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-225-9>
- Morottaja, E. (9.12.2024). *Häädöt lisääntyneet jo kolmatta vuotta*. <https://www.vvary.fi/ajankohtaista/haadotlisaantyneet>
- Paaso, K. (2018). *Merkityksellisiä polkuja. Tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä* [Lisensiaatintutkimus,Turun yliopisto]. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b03eaff1-9ae5-4435-955d-8a3ebf61d82e>
- Pukkio, S., & Hoikkala, S. (2016). Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa S. Pukkio, & T. Hipp (toim.), *Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön* (s. 6–24). Lastensuojelun keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616.pdf>
- Reito, L. (2023). *Kulje rinnalla, auta eteenpäin ja osoita, että välität – mitä nuoret kertovat jälkihuollosta ja toivovat sen tulevaisuudelta*. Aspa-säätiö. https://www.aspa.fi/wp-content/uploads/2023/05/Lapsistrategia_jalkihuoltoselvitys.pdf
- Lasten ja nuorten päihteiden käyttö. (7.12.2023). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/paihdedetyo-sijaishuollossa/lasten-ja-nuorten-paihteiden-kaytto>
- Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T., Laine, T., & Hipp, T (2020). *Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkuja*. (THL työpaperi 32/2020). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-552-0>

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan ajankohtaisia Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön pohjautuvia puheenvuoroja, katsauksia ja pamfletteja.

Diak Puheenvuoro 42. Jenni Rytönen ja Mervi Kivirinta (toim.), 2022. Osallisuuden näkökulmia vammaisalalla - Etelä-Savon vammaisfoorumin 20 -vuotis juhlaulkaisu

Diak Puheenvuoro 43. Sandra Hagman ja Margarita Sakilayan-Latvala (toim.), 2023. Kenen koti? Keskusteluja moninaistuvasta Suomesta

Diak Puheenvuoro 44. Sakari Kainulainen, Reija Paananen, Raino Ketola ja Petta Porko, 2023. Osallisuutta ja vaikuttavuutta vahvistavat 3X10D-elämäntilannemittari.

Diak Puheenvuoro 45. Susanna Hyväri ja Elli Hyväri, 2023. Vanhusten ja vammaisten henkilöiden hoiva – Selvitys hoivan palvelutarjonnasta ja tukityötehtävistä Etelä-Savossa.

Diak Puheenvuoro 46. Henna Harju, 2023. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusaosaaminen – Tunnistaminen, hyödyntäminen ja merkitys opinnoissa ja työssä.

Diak Puheenvuoro 47. Ari Nieminen, 2023. Yritysten muutoskyvykkyys – kohti sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä.

Diak Puheenvuoro 48. Senni Laine ja Sonja Hämäläinen, 2025. Yhdessä yössä aikuiseksi - Selvitys lastensuojelusta itsenäistyvien nuorten asumisen haasteista

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJAT

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUBLICATIONS -sarjassa julkaistaan Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön sekä kansainvälisiin kumppanuuksiin liittyviä julkaisuja, joiden kieli on muu kuin suomi.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan ajankohtaisia Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön pohjautuvia puheenvuoroja, katsauksia ja pamfletteja.

DIAK TUTKIMUS-sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia teollisia tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia. Diakin ulkopuolisen vertaisarvioijan lisäksi sarjassajulkaistavan tutkimuksen lukee diakilainen tutkijakoulutuksen saanut lukija. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun omat työntekijät että ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarja levittää Diakin tutkimus- ja kehittämistoiminnassa syntyntä tietoa. Sarjassa julkaistaan esim. hankeraportit.

DIAK VUOSIKIRJA – DIAK YEARBOOK -sarjassa ilmestyy Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja.

Julkaisut ovat luettavissa avoimesti verkossa ammattikorkeakoulujen Theseus-julkaisuarkistossa.

”Olin ihan pihalla. 18-vuotispäivänä muutin laitoksesta, ja samana päivänä haettiin huonekalut. Sitten kun kaikki lähti jäin yksin tyhjään asuntoon ja mietin että ei tunnu aikuiselta.”

Lastensuojelulaitoksesta omaan kotiin muuttavalla nuorella tuttu sijaishuoltopaikka muuttuu jälkihuolloksi, ja vastuu omasta elämästä ja arjen sujumisesta siirtyy nuorelle itselleen. Tutkimukset osoittavat, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret tarvitsevat usein enemmän tukea kuin ikätoverinsa ja ovat syrjäytymisriskissä. Heille ei kerry samanlaista kokemustietoa arjen toiminnoista kuin kotoa itsenäistyville nuorille.

Tässä julkaisussa avataan sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren haasteita. Selvitystä varten on kerätty tietoa sijaishuollosta itsenäistyneiltä nuorilta ja nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta. Tulosten perusteella itsenäistymisen haasteet jaetaan viiteen eri teemaan: tukien ja etuuksien hakeminen, talousosaaminen ja rahankäyttö, sosiaaliset verkostot, asumisen taidot ja avun hakeminen.

Selvitys on tehty Pakopeli itsenäisyyteen -hankkeessa. Selvityksen tulokset toimivat pohjana hankkeessa kehitettävälle pakopelille, joka auttaa nuoria opettelemaan asumis- ja elämänhallintataitoja. Tuloksia voi hyödyntää myös muussa jälkihuoltoon ja nuorten asumiseen liittyvässä kehittämistyössä.